

Kuczyński, Antoni

"Bronisław Piłsudski (1866-1918).
Człowiek - Uczony - Patriotą", pod red.
Anny Liscar, Magdaleny Sarkowicz,
Zakopane 2003 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 50/1, 230-236

2005

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wydawnictwo pełni wiele bardzo użytecznych funkcji. Przede wszystkim dostarcza podstawowe dane osobowe o ludziach pracujących twórczo na polu etnografii. Po wtóre omawiając twórczość poszczególnych osób jest jakby książką dającą przegląd badań w dziedzinie ludoznawstwa. Przynosi też podstawowe dane dotyczące organizacji etnografii w Polsce, muzeów, pracowni. Dzieło jest też ważną pomocą w pracy polskich szkół. Od wielu już lat wprowadza się regionalistykę do szkolnictwa, opracowuje się podręczniki historii regionalnych. Rozwija się ruch związany z badaniem „małych ojczyzn”. Dla wszystkich tych osób: nauczycieli, uczniów, słownik jest bardzo pożytecznym wydawnictwem gdyż w nim można się dowiedzieć, kto badał i co ogłosił na temat kultury ludowej poszczególnych regionów. Słownik stać się też może inspiracją dla dalszych badań etnograficznych i badań nad działalnością ludzi, którzy tymi problemami zajmowali się.

Na tle polskich prac słownikowych – biograficznych dzieło wyróżnia się niekonwencjonalną budową i ujęciem, niespotykanym w żadnym innym wydawnictwie. Bardzo dobrze, że zamieszczono zdjęcia omawianych osób. Zdjęć nie posiada np. Słownik biologów, teologów, inżynierów, co jest słabą stroną tych wydawnictw.

Można byłoby wskazać pewne uchybienia rzeczowe w słowniku, są one niewielkie w porównaniu z wielkością pozytywnych wartości jakie posiada. Dorobek cywilizacyjny narodów mierzy się także ilością opracowanych słowników biograficznych. Również poziom poszczególnych dziedzin wiedzy mierzy się także liczbą wydanych słowników i encyklopedii. Etnografia i nauka polska dzięki wydaniu omawianego dzieła udowodniła teraz, że osiągnęła poziom samorozwoju i samoświadomości. Ważne byłoby, aby kontynuowane prace nad dalszą częścią słownika zakończyły się drukiem kolejnego tomu. Powinien on objąć wszystkich etnografów i ludoznawców.

Julian Dybiec
Zakład Historii
Oświaty i Kultury UJ
Kraków

Bronisław Piłsudski (1866–1918). Człowiek – Uczony – Patriotą, pod red. Anny L i s c a r i i Magdaleny S a r k o w i c z , Zakopane 2003, s. 238, il. 12.

Polska literatura naukowa, poświęcona życiu i pracy Bronisława Piłsudskiego, została wzbogacona o nową książkę. Zawiera ona referaty wygłoszone na sympozjum pod nazwą „Bronisław Piłsudski (1866–1918). Człowiek – Uczony – Patriotą”, które miało miejsce w Zakopanem w dniach 20–21 października 2000 roku i zorganizowane było przez Polską Akademię Umiejętności (Kraków) oraz Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytusa Chałubińskiego (Zakopane). Sympozjum

uświetniło uroczystość wzniesienia symbolicznej mogiły B. Piłsudskiego na Starym Cmentarzu w Zakopanem¹. Było to spełnienie obietnicy danej przez dyrektora Muzeum Tatrzańskiego, Teresę Jabłońską, uczestnikom międzynarodowej konferencji, która odbywała się w 1999 roku w Krakowie i Zakopanem pod nazwą: „Bronisław Piłsudski i Futabatei Shimei – piękna karta w dziejach stosunków polsko-japońskich”².

Książkę otwiera przemówienie inauguracyjne wygłoszone przez Prezesa Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego, dr Mieczysława Rokosza. Przypomina ono postać B. Piłsudskiego i podkreśla, że dla zakopiańskiego środowiska zasłużył się on jako twórca i przewodniczący Sekcji Ludoznawczej Towarzystwa Tatrzańskiego, założyciel czasopisma „Rocznik Podhalański”, wreszcie jako badacz pasterstwa i kolekcjoner pomnażający zbiory etnograficzne Muzeum Tatrzańskiego. B. Piłsudski po powrocie z zesłania (1906) mieszkał przez pewien czas w Zakopanem i aktywnie wpisał się w rozwój badań ludoznawczych wśród górali tego regionu.

Recenzowana książka pomyślana została jako zbiór referatów wygłoszonych na sympozjum. Niestety dwa referaty nie zostały dostarczone wydawcy. Pierwszy, zatytułowany *Bronisław Piłsudski – klimat domu rodzinnego i warunki społeczno-polityczne po powstaniu styczniowym*, autorstwa Adolfa Juzwenki stanowił ciekawe wprowadzenie do zagadnienia patriotycznej atmosfery domu rodzinnego Piłsudskich, która nie pozostała bez wpływu na postawy polityczne obu braci, Bronisława i Józefa. Referat drugi, Bolesława Szostakowicza skupiał się nad kwestią udziału B. Piłsudskiego w spisku na życie cara Aleksandra III i oscylował wokół poglądów Witolda Kowalskiego wyrażonych w jego eseju pt. *Cena honoru*³. Wypełniając lukę tekstową książki spowodowaną brakiem referatu A. Juzwenki, jej wydawcy zamieścili fragment artykułu Józefa Piłsudskiego pt. *Bibuła* (s. 17–18) zawierającego wspomnienia o patriotycznym klimacie domu rodzinnego Piłsudskich w Zułowie w okresie represyjnych rządów Murawjewa na Litwie, po Powstaniu Styczniowym.

Część artykułową książki otwiera referat Franciszka Nowińskiego *Bracia Piłsudscy i zamach na cara Aleksandra III 1 marca 1887 roku* (s. 19–44). Omawia on ciekawe zagadnienia ze sfery ideologii „Narodnej Woli” przenikającej środowiska studenckie Sankt Petersburga, które legły u podstaw niedosłego zamachu. Artykuł oparty jest na szerokiej literaturze oraz archiwaliach i stanowi analizę wątków, składających się na przyczynę zamachu oraz jego przebieg. Ukazuje też starania ojca B. Piłsudskiego o łagodniejszy wymiar kary, co zresztą znane już było wcześniej, choćby z artykułu B.P. Polewoja⁴. Rzecz można, że F. Nowiński nie unikając wcześniejszych ustaleń dotyczących tego zamachu, wydobyl z tych materiałów szereg szczegółów łączących się z postacią obu braci Piłsudskich, a także innych osób związanych ze spiskiem. Pewne wątki zagadnienia podjętego przez F. Nowińskiego przeplatają się z artykułem Margerity Chartanowicz *Młodość uczonego, Bronisław Piłsudski na zesłaniu i na katordze*

(s. 77–84). Jego pierwsza część jest skondensowaną prezentacją spraw dotyczących spisku i zamachu, druga natomiast odnosi się do pobytu B. Piłsudskiego na Sachalinie i jego badań nad kulturą autochtonicznych etnosów tej wyspy. Generalnie uznać należy, że artykuł nie odkrywa nowych kwestii z tego zakresu, lecz jest zwięzłą prezentacją znanych już wcześniej faktów, dotyczących ówczesnych losów B. Piłsudskiego. Ciekawym uzupełnieniem tego tekstu jest „komentarz tłumacza” artykułu, czyli prof. Zbigniewa Wójcika, który rozbudował w nim pewne wątki podjęte przez M. Chartanowicz, współbrzmiające z niektórymi zagadnieniami prezentowanymi przez F. Nowińskiego. Oba wymienione artykuły dotyczą czynników sprawczych związanych z zesłaniem B. Piłsudskiego na Sachalin i różnych kontekstów spisku na życie cara Aleksandra III. Zamykają one pełniejsze rozważania dotyczące przedzesłańczego okresu życia B. Piłsudskiego podjęte w omawianej książce. Nieraz tylko ich pogłos odnajdujemy w kolejnych artykułach, które dotyczą jego działalności naukowej i społecznej, zarówno na Sachalinie, jak i po powrocie z zesłania, gdy przebywał on w Zakopanem i Krakowie.

Rozważania o dorobku naukowym B. Piłsudskiego zawarte są w artykule A. Kuczyńskiego „*Do zobaczenia w XX wieku*”. *Początek drogi Bronisława Piłsudskiego ku nauce i recepcja dorobku* (s. 45–75). Podjęto w nim wiele aspektów dotyczących tego zagadnienia, poczynając od pierwszych lat pobytu B. Piłsudskiego na Sachalinie i kształtowania się jego zainteresowań miejscowym środowiskiem, przypominając m.in. fragment listu B. Piłsudskiego do ojca, w którym pisał on, że „jedyną dla mnie rozrywką jest zajmowanie się botaniką i zbieranie zielnika”. Wiemy dzisiaj, że z czasem te przyrodnicze zainteresowania stanowiące antidotum na zesłańcze życie przerodziły się w fascynację kulturą autochtonicznych etnosów – Ajnów, Niwchów i Oroków. Autor artykułu stwierdza, że rekonstruując nurt zainteresowań dokonań B. Piłsudskiego na niwie etnografii, zawsze należy mieć na względzie fakt, że rozpoczął się on od obserwacji meteorologicznych na wyspie Sachalin, a dopiero potem rozciągnął się na jej autochtoniczną przestrzeń kulturową. W artykule tym znajdują się odniesienia do publikacji B. Piłsudskiego z tego zakresu, charakteryzujące jego etnograficzną działalność kolekcjonerską, studia terenowe nad kulturą miejscowych ludów i prekursorskie w owym czasie zastosowanie fonografu do zapisu folkloru oraz uznanie fotografii jako ważnego źródła ikonograficznego dopełniającego etnograficzne opisy. W dalszej części artykułu autor wspomina o recepcji badań B. Piłsudskiego we współczesnej antropologii kulturowej obejmującej nie tylko polskie piśmiennictwo, ale również kręgi piśmiennictwa japońskiego, rosyjskiego czy niemieckiego. A zatem współczesne zadania badawcze dotyczące oceny materiałów zgromadzonych przez B. Piłsudskiego posiadają rozległy instytucjonalny charakter, co znalazło odpowiednią dokumentację w artykule.

Cenny dla badacza dorobku naukowego B. Piłsudskiego jest też artykuł Zbigniewa Wójcika zatytułowany *Muzea i muzealnictwo w działalności Bronisława Piłsudskiego* (s. 85–108), w którym na wstępie przypomniano ważniejsze teksty polskich autorów poświęcone temu zagadnieniu. Artykuł, w którym jest wiele innych wątków dotyczących życia i pracy B. Piłsudskiego wpisuje się również w trwającą obecnie dyskusję i działania edytorskie nad spuścizną naukową tego zesłańca i katorżnika, który na przekór złemu losowi stał się wybitnym badaczem kultury autochtonicznych etnosów wyspy Sachalin. Przeto nie należy dziwić się Z. Wójcikowi, który kończąc swój artykuł napisał, że „ten znakomity badacz ludów Dalekiego Wschodu był przed pierwszą wojną światową najwszechstronniejszym muzealnikiem na ziemiach polskich, a zarazem pionierem instytucjonalnego rozwoju tego typu placówek jako ośrodków pracy twórczej i działalności oświatowej” (s. 107). Opinię tę oparł autor na obszernej literaturze i wielokrotnie analizowanych poglądach B. Piłsudskiego na rolę muzeów jako placówek dokumentujących określone rodzaje dziedzictwa kulturowego, ale także ośrodków pracy naukowej.

Trudno jest wymienić tutaj istotne dla omawianych w książce zagadnień rozmaite powiązania zachodzące między poszczególnymi tekstami, w których znaleźć można powtarzające się informacje dotyczące szczegółów biograficznych B. Piłsudskiego. Znajdują się one również w artykule Lesława Dalla zatytułowanym *Bronisław Piłsudski w Zakopanem* (s. 109–118), w którym przedstawił on w miarę dokładne kalendarium życia bohatera swego artykułu w tym mieście. Podał kiedy i gdzie on był, z kim się kontaktował, gdzie mieszkał i czym się zajmował. Swoje rozważania oparł autor na dokładnej znajomości źródeł, a zatem wydawać by się mogło, że zadanie badawcze wykonał i zasób materiałowy dotyczący tego zagadnienia wykorzystał. Tymczasem zabrakło mi w tym tekście choćby skrótowej informacji o kontaktach B. Piłsudskiego z Bronisławem Malinowskim, późniejszym znakomitym polskim etnologiem i badaczem kultury ludów mieszkających na wyspach Pacyfiku, którego zainteresowania kulturami odległych kontynentów mogły przecież ukształtować się pod wpływem kontaktów z tym badaczem kultury Ajnów, Niwchów i Oroków, opowiadającego zawsze ze swadą swoim znajomym o tych odległych ludach. Z zakopiańskim okresem działalności B. Piłsudskiego łączy się także artykuł Jerzego M. Roszkowskiego zatytułowany *Bronisław Piłsudski wobec polskich Kresów Południowych i Słowacczyny* (s. 119–130) podejmujący charakterystykę poglądów B. Piłsudskiego na potrzebę porównawczych badań etnograficznych na tym zróżnicowanym kulturowo terenie. B. Piłsudski sam nawet myślał o takich badaniach i starał się zjednać zwolenników dla tego problemu, planując zorganizowanie wycieczek naukowych dla członków założonej przez siebie Sekcji Ludoznawczej Towarzystwa Tatrzańskiego. Dział na rzecz tego programu na wielu płaszczyznach i odbył nawet podróż na Słowację w okolice dzisiejszej Bratysławy. Sprawy kulturowej

odmienności i jej różnorodności zawsze go pochłaniały i były stałym składnikiem praktycznej działalności, którą na zakopiańskim gruncie z powodzeniem realizował, gromadząc kolekcje etnograficzne dla Muzeum Tatrzańskiego.

Zgłębieniu wiedzy o współpracy naukowej i organizacyjnej B. Piłsudskiego z Akademią Umiejętności poświęcony jest artykuł Jana Staszela *Związki Bronisława Piłsudskiego z Akademią Umiejętności w Krakowie* (s. 131–182). W zbiorach archiwalnych tej placówki znajduje się m.in. list B. Piłsudskiego wysłany w roku 1903 z Sachalinu z propozycją nawiązania z nią współpracy naukowej, zwłaszcza zgromadzenia kolekcji etnograficznej dotyczącej sachalińskich tubylców. J. Staszela wyjaśnia powody braku zainteresowania Akademii tą współpracą i w dalszych partiach artykułu wprowadza różne wiadomości dotyczące kontaktów B. Piłsudskiego z Akademią Umiejętności. Przyznać należy, że tekst ten wypełnia obszerną lukę w biografii B. Piłsudskiego dotyczącą jego pobytu na ziemiach polskich po powrocie z Sachalinu. Autor artykułu korzystał z bogatego zespołu materiałowego zgromadzonego w krakowskich placówkach archiwalnych i bibliotekach. Podane przez niego informacje zostały dokładnie udokumentowane przypisami i przywołują wiele nowych źródeł, które zapewne okażą się pomocne przy dalszych studiach nad życiem i pracą B. Piłsudskiego.

W tym miejscu wspomnieć jeszcze należy o niewielkim artykule Stanisława Czarnieckiego *Przyczynki do starzeń Bronisława Piłsudskiego o wydanie pieśni Ajnów* (s. 183–184). Stanowi on ślad starzeń B. Piłsudskiego o utrwalenie zapisem nutowym melodii ajnoskich, które zapisał na Sachalinie na walcach fonograficznych. Realizatorem tego przedsięwzięcia miał być dr Z. Jachimecki, interesujący się muzyką ludową, znany B. Piłsudskiemu z jego kontaktów z krakowskim środowiskiem naukowym. Niestety do realizacji tego zamierzenia nie doszło i sądzić należy, że wybuch pierwszej wojny światowej był bezpośrednim powodem zaniechania tego pomysłu.

Wreszcie czas wspomnieć o obszernym artykule Haliny Florkowskiej-Frančić pt. *Ostatnie lata Bronisława Piłsudskiego 1915–1918. Szwajcaria – Paryż* (s. 185–214) poświęconym wciąż mało znanej problematyce w biografii tego „wiecznego tułacza”. Artykuł oparty jest w większości na materiałach archiwalnych drobniawo wykorzystanych i zinterpretowanych przez autorkę w kontekście życia polskich środowisk emigracyjnych w Szwajcarii i we Francji oraz związków B. Piłsudskiego z prowadzonymi przez te środowiska działaniami na rzecz odzyskania niepodległości przez Polskę po zakończeniu pierwszej wojny światowej. W artykule pojawiają się liczne punkty odniesienia orientujące czytelnika o tym ważnym dla Polski czasie historycznym, w którym zaznaczył także swoją rolę bohater omawianej książki. Kanwą artykułu stanowi próba scaleńia rozmaitych wydarzeń w jakie obfitowały lata 1915–1918, w których B. Piłsudski przebywał na emigracji.

Recenzowaną książkę kończy suplement pt. *Symboliczna mogiła śp. Bronisława Piłsudskiego na Starym Cmentarzu w Zakopanem* (s. 217–220), Mieczysław

Rokosz przedstawił w nim historię idei wzniesienia tego stałego znaku czczącego pamięć „katorżnika sachalińskiego, muzeologa i badacza ginących kultur ludów syberyjskich oraz Podhala” – jak głosi inskrypcja umieszczona na krzyżu nagrobnym tej mogiły. Z recenzyjnego obowiązku należy jednak dokonać tu rewizji pewnej opinii zawartej w tym tekście, jakoby ziemię z grobu, pobraną 17 maja 1999 roku, Wanda Piłsudska przywiozła do Polski w urnie i złożyła ją na ręce A. Kuczyńskiego. Jest to poważna dezinformacja, bowiem gdy planowane pierwotnie przez A. Kuczyńskiego i M. Rokosza wspólne pobranie ziemi z grobu B. Piłsudskiego na cmentarzu Montmorency, opodal Paryża nie doszło do skutku, ziemię tę pobrała prof. Elżbieta Trela-Mazur z Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach i wraz z urną przywiozła do kraju. Przed trzecią międzynarodową konferencją poświęconą B. Piłsudskiemu i jego dziedzictwu naukowemu obradującą w Krakowie i Zakopanem (1999), urnę otrzymał A. Kuczyński i zdeponował ją uroczyście w Muzeum Tatrzańskim w Zakopanem w dniu zakończenia tej konferencji, tj. 3 września 1999 roku.

Zawarte z recenzowanej książki problemy to częstokroć penetracja obszarów zapomnianych w biografii B. Piłsudskiego, niedocenianych dotychczas bądź pomijanych ze względu na szczupłość źródeł z tej dziedziny, a także mocno powiązanych z życiem tego człowieka, któremu los nie szczędził lat trudnych i upokorzeń. Te wszystkie sprawy znajdują się na kartach książki pokazującej jak złożone były losy tego zesłańca-etnografa. Wśród obfitych i różnorodnych informacji oraz ocen jakie ta książka zawiera, a także powtórzeń znanych już faktów, pojawiają się w niej rzeczy zupełnie nowe, zatem przyszły biograf tej postaci będzie miał szereg wskazówek gdzie szukać dopełnienia do losów tego niezwykłego człowieka. Książka stanowi niewątpliwie ważny i potrzebny etap w pełniejszym poznaniu życia jej bohatera, zasługuje na uwagę: po pierwsze dlatego, że jest tak wielostronna, a po drugie, że popularyzuje postać B. Piłsudskiego, o którym w ostatnich latach ożyła pamięć w Polsce.

Przypisy

¹ A. K u c z y ń s k i: *Zakopane uczciło pamięć Bronisława Piłsudskiego*. „Niepodległość i Pamięć” 2001 nr 1 s. 201–216.

² A. K u c z y ń s k i: *III Międzynarodowa Konferencja poświęcona Bronisławowi Piłsudskiemu i jego dziedzictwu naukowemu*. „Niepodległość i Pamięć” 2001 nr 1 s. 183–200; Materiały z tej konferencji ukazały się w tomie pt. *Bronisław Piłsudski and Futabatei Shimei – An Excellent Charter in the History of Polish Japanese Relations. Materials of the Third International Conference on Bronisław Piłsudski and his Scholary Heritage, Kraków – Zakopane 29/8–7/9 1999*. Edited by Alfred F. M a j e w i c z and Tomasz W i c h e r k i e w i c z. Poznań 2001.

³ W. K o w a l s k i : *Cena czesti. Komentarji k abtobiografii Bronisława Piłsudskiego*. „Izwiestija Instituta nasledija Bronisława Piłsudskiego” 1998 nr 1 s. 31–84.

⁴ B.P. P o l e w o j : *Zabytyje proszenija Piłsudskiego Jozefa Pietrowicza o pomilo-waniji syna Bronisława w 1887, 1892 i 1896 godach*. „Izwiestija Instituta nasledija Bronisława Piłsudskiego” 1999 nr 3 s. 160–162. Zob. też: A. K u c z y ń s k i : „Zwróć go przygnębionemu nieszczęściem ojcu...”, czyli o staraniach o łagodniejszy wymiar kary dla Bronisława Piłsudskiego. W: *Wokół historii. Studia z dziejów XIX i XX wieku dedykowane Profesorowi Wojciechowi Wrzesińskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Pod red. S. Ciesielskiego, T. Kulak, K. Ruchniewicz a i J. Tyszkiewicz a. Toruń 2004 s. 437–448.

Antoni Kuczyński
Katedra Etnologii
i Antropologii Kulturowej
Uniw. Wrocławskiego

A. M a g o w s k a : *Poznańskie studia farmaceutyczne 1919–2002. Grono nauczające. Absolwenci*. Poznań 2003, Wydawnictwo Akademii Medycznej im. Karola Marcinkowskiego, 216 s., ilustr. Biblioteki Prac Historycznych Akademii Medycznej im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. Seria A. Tom 5.

Poznańskie studia farmaceutyczne 1919–2002 to kolejna książka Anity Magowskiej, autorki *Badań leków roślinnych w II Rzeczypospolitej* (2001), poświęcona historii farmacji. Tym razem jest to, jak określiła we wstępie autorka, portret zbiorowy poznańskiego Oddziału i Wydziału Farmaceutycznego, ukazujący czytelnikowi nauczycieli akademickich i absolwentów farmacji i analityki farmaceutycznej.

Warto przypomnieć, iż nauczanie farmacji w Poznaniu rozpoczęto w 1919 r. od utworzenia na tamtejszym uniwersytecie przy Wydziale Filozoficznym Studium Farmaceutycznego, które w 1920 r. przekształcono w Oddział Farmaceutyczny. Z kolei po podziale Wydziału Filozoficznego w 1925 r. Oddział Farmaceutyczny przypisano do utworzonego wówczas Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego. Dyrektorem Oddziału Farmaceutycznego był Konstanty Hrynakowski, twórca Katedry Chemii Farmaceutycznej¹.

W okresie międzywojennym w Oddziale Farmaceutycznym utworzono Zakład Farmakognozji i Botaniki, Zakład Chemii Farmaceutycznej, Zakład Farmacji Stosowanej, Zakład Technologii Środków Lecznicznych oraz Katedrę Botaniki Farmaceutycznej i Uprawy Roślin Lecznicznych. Obszerny program studiów farmaceutycznych sprawił, że zajęcia dydaktyczne dla studentów farmacji prowadzono również na innych wydziałach².